Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (tredje avdelningen)

den 17 oktober 2013 *

”Romkonventionen om tillämplig lag för avtalsförpliktelser — Artiklarna 3 och 7.2 — Parternas lagval genom avtal — Gränser — Internationellt tvingande regler — Direktiv 86/653/EEG — Självständiga handelsagenter — Avtal om försäljning eller köp av varor — Agenturavtal som sägs upp av huvudmannen — Nationell lagstiftning som införlivar ett direktiv i vilken det föreskrivs ett skydd som går längre än minimikraven enligt direktivet och i vilken det även föreskrivs ett skydd för handelsagenter i samband med avtal om tillhandahållande av tjänster”

I mål C-184/12,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt första protokollet av den 19 december 1988 om Europeiska gemenskapernas domstols tolkning av konventionen om tillämplig lag för avtalsförpliktelser öppnad för undertecknande i Rom den 19 juni 1980, framställd av Hof van Cassatie (Belgien) genom beslut av den 5 april 2012, som inkom till domstolen den 20 april 2012, i målet

United Antwerp Maritime Agencies (Unamar) NV

mot

Navigation Maritime Bulgare,

meddelar

DOMSTOLEN (tredje avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden M. Ilešič samt domarna C.G. Fernlund, A. Ó Caoimh, C. Toader (referent) och E. Jarašiūnas,

generaladvokat: N. Wahl,

justitiesekreterare: A. Calot Escobar,

efter det skriftliga förfarandet,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— Navigation Maritime Bulgare, genom S. Van Moorleghem, advocaat,

— Belgiens regering, genom T. Materne och C. Pochet, båda i egenskap av ombud,

— Europeiska kommissionen, genom R. Troosters och M. Wilderspin, båda i egenskap av ombud,

* Rättegångsspråk: nederländska.

och efter att den 15 maj 2013 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artiklarna 3 och 7.2 i konventionen om tillämplig lag för avtalsförpliktelser, öppnad för undertecknande i Rom den 19 juni 1980 (EGT L 266, s. 1) (nedan kallad Romkonventionen), jämförda med rådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december 1986 om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter (EGT L 382, s. 17; svensk specialutgåva, område 6, volym 2, s. 150).

2 Begäran har framställts i ett mål mellan United Antwerp Maritime Agencies (Unamar) NV (nedan kallat Unamar), ett bolag bildat enligt belgisk rätt, och Navigation Maritime Bulgare (nedan kallat NMB), ett bolag bildat enligt bulgarisk rätt. Målet rör olika ersättningskrav till följd av NMB:s uppsägning av det avtal om handelsagentur som gällde mellan dessa båda bolag.

Tillämpliga bestämmelser

Internationell rätt

Konventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar

3 I artikel II.1 och II.3 i konventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar, som undertecknades i New York den 10 juni 1958 (*Förenta nationernas fördragssamling*, volym 330, s. 3), föreskrivs följande:

”1. Konventionsstat skall erkänna skriftligt avtal genom vilket parterna förbundit sig att till skiljedom hänskjuta alla eller vissa tvister, som uppkommit eller kan uppkomma mellan dem i ett visst bestämt rättsförhållande, vare sig kontraktsrättsligt eller ej, i fråga, som kan göras till föremål för skiljedom.

...

3. Har tvist i fråga beträffande vilken parterna slutit ett i denna artikel avsett avtal anhängiggjorts vid domstol i konventionsstat, skall domstolen på yrkande av part hänvisa parterna till skiljemannaförfarande, såvida domstolen icke finner att avtalet är ogiltigt, utan verkan eller ogenomförbart.”

Unionsrätt

Romkonventionen

4 I artikel 1.1 i Romkonventionen, som har rubriken ”Konventionens tillämpningsområde”, föreskrivs följande:

”Bestämmelserna i denna konvention skall tillämpas på avtalsförpliktelser i de fall då ett val skall göras mellan lagarna i olika länder.”

5 I artikel 3 i konventionen, som har rubriken ”Lagval genom avtal”, föreskrivs följande:

”1. På ett avtal tillämpas den lag som parterna har valt. Lagvalet måste vara uttryckligt eller med rimlig säkerhet framgå av avtalsvillkoren eller av övriga omständigheter. Genom sitt val kan parterna ange tillämplig lag för hela avtalet eller för endast en del av det.

2. Parterna kan när som helst komma överens om att en annan lag skall vara tillämplig på avtalet än den lag som tidigare gällde för det antingen till följd av ett tidigare val enligt denna artikel eller till följd av andra bestämmelser i denna konvention. En ändring i valet av tillämplig lag som görs av parterna efter avtalsslutet påverkar inte avtalets giltighet till formen enligt artikel 9. Det försämrar inte heller tredje mans rättigheter.

3. Den omständigheten att parterna har valt en utländsk lag skall, oavsett om de också har avtalat om behörighet för en utländsk domstol eller inte, när alla andra omständigheter av betydelse vid tidpunkten för valet har anknytning till ett enda land, inte hindra tillämpningen av sådana regler i det landet som inte kan avtalas bort, härefter benämnda ’tvingande regler’.

4. Frågor om förekomsten och giltigheten av parternas samtycke till att en viss lag skall vara tillämplig avgörs enligt bestämmelserna i artiklarna 8, 9 och 11.”

6 I artikel 7 i konventionen, som har rubriken ”Internationellt tvingande regler”, föreskrivs följande:

”1. När lagen i ett visst land tillämpas enligt denna konvention kan tvingande bestämmelser i lagen i ett annat land till vilket situationen har nära anknytning tillerkännas verkan, om och i den utsträckning som enligt lagen i det senare landet dessa regler skall tillämpas oavsett vilken lag som är tillämplig på avtalet. Vid bedömningen av om sådana tvingande regler skall tillerkännas verkan skall hänsyn tas till deras art och syfte liksom till följderna av att de tillämpas eller inte tillämpas.

2. Denna konvention skall inte begränsa tillämpningen av regler i domstolslandets lag när de är tvingande oavsett vilken lag som i övrigt skall tillämpas på avtalet.”

7 I artikel 18 i konventionen, som har rubriken ”Enhetlig tolkning”, föreskrivs följande:

”Vid tolkning och tillämpning av ovanstående enhetliga regler skall hänsyn tas till deras internationella karaktär och till önskemålet att det uppnås enhetlighet vid deras tolkning och tillämpning.”

Förordning (EG) nr 593/2008

8 Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 593/2008 av den 17 juni 2008 om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I) (EUT L 177, s. 6) (nedan kallad Rom I-förordningen) har ersatt Romkonventionen. Artikel 9.1 och 9.2 i den förordningen, som har rubriken ”Internationellt tvingande regler”, har följande lydelse:

”1. Internationellt tvingande regler är regler som ett land anser vara så avgörande för att skydda allmänintressen, t.ex. sin politiska, sociala och ekonomiska struktur, att landet kräver att de tillämpas vid alla situationer inom dess tillämpningsområde, oavsett vilken lag som annars ska tillämpas på avtalet enligt denna förordning.

2. Bestämmelserna i denna förordning ska inte begränsa tillämpningen av internationellt tvingande regler i domstolslandet.”

Direktiv 86/653

9 Första–fjärde skälen i direktiv 86/653 har följande lydelse:

”Restriktionerna för etableringsfriheten och friheten att tillhandahålla tjänster som agenter inom handel, industri och hantverk upphävdes genom direktiv 64/224/EEG …

Skillnaderna inom gemenskapen mellan de nationella lagarna om handelsrepresentation påverkar i hög grad konkurrensvillkoren för och utövandet av denna näringsverksamhet samt försämrar både det befintliga skyddet för handelsagenter gentemot deras huvudmän och skyddet för affärsuppgörelser. Dessutom är dessa skillnader av sådant slag att de försvårar möjligheterna att ingå och genomföra avtal om handelsrepresentation mellan huvudman och handelsagent i olika medlemsstater.

Varuhandeln mellan medlemsstaterna bör ske på villkor liknande dem som gäller inom ett enskilt medlemsland, vilket nödvändiggör ett inbördes närmande mellan medlemsstaternas rättssystem i den utsträckning som krävs för en väl fungerande gemensam marknad. I detta hänseende undanröjs inte de ovannämnda skillnaderna genom föreskrifterna om lagvalsklausuler, även om de skulle göras likformiga, och därför är den föreslagna harmoniseringen nödvändig, trots att dessa föreskrifter finns.

I detta hänseende skall rättsförhållandet mellan handelsagent och huvudman ges företräde.”

10 I artikel 1.1 och 1.2 i direktivet föreskrivs följande:

”1. De harmoniseringsåtgärder som fastställs i detta direktiv skall tillämpas på medlemsstaternas lagar och andra författningar om förhållandet mellan handelsagenter och deras huvudmän.

2. Med handelsagent avses i detta direktiv en självständig agent med varaktig behörighet att förhandla om försäljning eller köp av varor för en annan persons räkning, här nedan kallad huvudman, eller att förhandla om och slutföra sådana affärsuppgörelser i huvudmannens namn och för dennes räkning.”

11 I artikel 17 i direktivet föreskrivs följande:

”1. Medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som behövs för att se till att handelsagenten efter det att agenturavtalet upphört att gälla får ersättning i överensstämmelse med punkt 2 eller får skadestånd i överensstämmelse med punkt 3.

2

a) Handelsagenten skall ha rätt till gottgörelse, om och i den mån som

— han har skaffat huvudmannen nya kunder eller i betydande omfattning har ökat affärsvolymen med befintliga kunder och affärerna med dessa kunder fortsätter att ge huvudmannen ansenliga fördelar, och

— betalningen av denna gottgörelse är rimlig med hänsyn till samtliga omständigheter och då särskilt handelsagentens förlust av provision på affärer med dessa kunder. Medlemsstaterna kan föreskriva, att dessa omständigheter även skall innefatta tillämpningen av en konkurrensklausul i den bemärkelse som avses i artikel 20.

b) Gottgörelsens storlek får inte överskrida ett belopp motsvarande en årlig ersättning beräknad med utgångspunkt från handelsagentens genomsnittliga årsersättning under de senaste fem åren. Om avtalet ingåtts inom de senaste fem åren, beräknas gottgörelsen med utgångspunkt från genomsnittsersättningen under perioden i fråga.

c) Beviljandet av sådan gottgörelse skall inte hindra handelsagenten från att kräva skadestånd.

3. Handelsagenten skall ha rätt till ersättning för den skada han tillfogas som en följd av att hans affärsförbindelser med huvudmannen upphört.

Sådan skada skall anses ha uppstått i synnerhet när affärsförbindelserna upphör

— under omständigheter som berövar handelsagenten den provision som han skulle ha uppburit enligt agenturavtalet samtidigt som huvudmannen dragit stora fördelar av handelsagentens insatser, och/eller

— under omständigheter som inte tillåtit handelsagenten att avskriva de kostnader och utgifter som han åsamkats vid fullgörandet av agenturavtalet på huvudmannens inrådan.

...

5. Handelsagenten skall förlora rätten till ersättning enligt punkt 2 eller till skadestånd enligt punkt 3 om han inte till huvudmannen inom ett år efter det att avtalet upphört att gälla har anmält sin avsikt att hävda sina rättigheter.

...”

12 Artikel 18 i direktivet har följande lydelse:

”Den gottgörelse eller det skadestånd som avses i artikel l7 skall inte betalas ut

a) i de fall då huvudmannen sagt upp agenturavtalet på grund av försummelse som kan anses bero på handelsagenten och som enligt nationell lagstiftning skulle motivera en omedelbar hävning av agenturavtalet,

...”

13 I enlighet med artikel 22 i direktiv 86/653 skulle medlemsstaterna införliva direktivet med sin nationella lagstiftning före den 1 januari 1990.

De nationella rättsordningarna

Den belgiska lagen om handelsagentur

14 Lagen av den 13 april 1995 om handelsagentur (loi relative au contrat d’agence commerciale) (*Moniteur belge* av den 2 juni 1995, s. 15621) (nedan kallad lagen om handelsagentur) införlivar direktiv 86/653 med belgisk rätt. Artikel 1 första stycket i denna lag har följande lydelse:

”Avtal om handelsagentur är det avtal genom vilket en av parterna, handelsagenten, har varaktig behörighet att mot betalning av den andra parten, huvudmannen, utan att vara underställd denna förhandla om och i förekommande fall slutföra affärsuppgörelser i huvudmannens namn och för dennes räkning”

15 I artikel 18.1 och 18.3 i lagen föreskrivs följande:

”1. Om ett agenturavtal inte har ingåtts för viss tid, eller om det har ingåtts för viss tid med en möjlighet att säga upp det i förtid, har båda parter rätt att få det att upphöra efter en viss uppsägningstid.

…

3. Part som säger upp avtalet utan att ange någon av de grunder som nämns i artikel 19 första stycket eller utan att iaktta den uppsägningstid som anges i punkt 1 andra stycket är skyldig att utge ersättning till den andra parten i enlighet med vad som är brukligt och motsvarar antingen uppsägningstiden eller den resterande delen av uppsägningstiden.”

16 I artikel 20 första stycket i lagen föreskrivs följande:

”Efter avtalets upphörande har handelsagenten rätt till avgångsvederlag när agenten har skaffat huvudmannen nya kunder eller i betydande omfattning har ökat affärsvolymen med befintliga kunder, under förutsättning att denna verksamhet kommer att fortsätta att ge huvudmannen ansenliga fördelar.”

17 Artikel 21 i lagen har följande lydelse:

”Har handelsagenten rätt till avgångsvederlag enligt artikel 20 och täcker avgångsvederlaget inte helt den faktiska skadan, kan agenten – på villkor att han eller hon styrker omfattningen av den påstådda skadan – utöver avgångsvederlaget erhålla ett skadestånd som uppgår till skillnaden mellan den faktiska skadan och avgångsvederlaget.”

18 I artikel 27 i lagen om handelsagentur föreskrivs följande:

”Med förbehåll för tillämpningen av de internationella konventioner som Belgien har ingått ska belgisk lag vara tillämplig och belgiska domstolar vara behöriga med avseende på all verksamhet som bedrivs av en handelsagent vars huvudsakliga verksamhetsställe är beläget i Belgien.”

Den bulgariska handelslagen

19 I Bulgarien har direktiv 86/653 införlivats genom en ändring av handelslagen (DV nr 59 av den 21 juli 2006).

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

20 År 2005 ingick Unamar, i egenskap av handelsagent, och NMB, i egenskap av huvudman, ett avtal om handelsagentur för reguljär sjöfrakt med containrar tillhörande NMB. I avtalet, som ingicks för ett år och förlängdes årligen till och med den 31 december 2008, angavs att det skulle omfattas av bulgarisk rätt och att tvister med avseende på avtalet skulle avgöras av skiljedomsinstitutet vid handels- och industrikammaren i Sofia (Bulgarien). I skrivelse av den 19 december 2008 underrättade NMB sina handelsagenter om att NMB av ekonomiska skäl var tvunget att säga upp avtalet. I detta sammanhang förlängdes det agenturavtal som hade ingåtts med Unamar endast till och med den 31 mars 2009.

21 Unamar, som ansåg att avtalet om handelsagentur hade sagts upp på ett rättsstridigt sätt, väckte den 25 februari 2009 talan vid rechtbank van koophandel van Antwerpen (handelsdomstol i Antwerpen) med yrkande om att NMB skulle förpliktas att betala olika ersättningar enligt lagen om handelsagentur. Ersättningarna avsåg ersättning under uppsägningstid, avgångsvederlag och en kompletterande ersättning till följd av uppsägning av personal, vilka sammanlagt uppgick till 849 557,05 euro.

22 NMB yrkade i sin tur i ett genkäromål vid samma domstol att Unamar skulle förpliktas att betala 327 207,87 euro avseende fraktavgifter.

23 I det förfarande som hade inletts av Unamar framställde NMB en invändning om rättegångshinder, nämligen att den belgiska domstolen saknade behörighet på grund av en skiljedomsklausul i avtalet om handelsagentur. Efter att ha förenat de båda målen, som var och en av parterna hade anhängiggjort vid Rechtbank van koophandel te Antwerpen, ogillade denna domstol, i avgörande av den 12 maj 2009, NMB:s invändning om rättegångshinder. Rätten slog bland annat fast, såvitt avsåg tillämplig lag i de båda målen, att artikel 27 i lagen om handelsagentur var en ensidig lagvalsregel som i egenskap av internationellt tvingande regel var omedelbart tillämplig och som således medförde att valet av utländsk rätt var utan verkan.

24 Hof van beroep te Antwerpen (appellationsdomstol i Antwerpen) biföll den 23 december 2010 delvis NMB:s överklagande av avgörandet av den 12 maj 2009 och förpliktade Unamar att betala fraktavgifter med 77 207,87 euro jämte dröjsmålsränta enligt lag samt ersättning för rättegångskostnader. Vidare förklarade Hof van beroep te Antwerpen sig sakna behörighet att pröva Unamars talan om ersättning med hänsyn till skiljedomsklausulen i avtalet om handelsagentur, som den ansåg var giltig. Nämnda domstol ansåg nämligen att lagen om handelsagentur varken utgjorde tvingande rätt eller tillhörde Belgiens internationellt tvingande regler, i den mening som avses i artikel 7 i Romkonventionen. Hof van beroep te Antwerpen ansåg vidare att bulgarisk rätt, som valts av parterna, dessutom gav Unamar, i egenskap av sjöagent till NMB, det skydd som föreskrivs i direktiv 86/653, även om det däri endast föreskrivs ett minimiskydd. Under dessa omständigheter skulle, enligt nämnda domstol, principen om partsautonomin ges företräde, varför bulgarisk rätt skulle tillämpas.

25 Unamar överklagade domen från Hof van beroep te Antwerpen. Av beslutet om hänskjutande framgår att det enligt Hof van Cassaties uppfattning följer av förarbetena till lagen om handelsagentur att artiklarna 18, 20 och 21 ska anses utgöra tvingande bestämmelser, eftersom direktiv 86/653, som införlivas med den nationella rättsordningen genom lagen, har en tvingande karaktär. Av artikel 27 i lagen framgår nämligen att syftet med lagen är att en handelsagent som har sitt huvudsakliga verksamhetsställe i Belgien ska åtnjuta skydd genom de tvingande bestämmelserna i belgisk rätt, oavsett vilken rätt som är tillämplig på avtalet.

26 Mot denna bakgrund beslutade Hof van Cassatie att vilandeförklara målet och att ställa följande fråga till domstolen:

”Ska artiklarna 3 och 7.2 i Romkonventionen, eventuellt jämförda med [direktiv 86/653] – mot bakgrund av bland annat att de i målet aktuella artiklarna 18, 20 och 21 i lagen … om handelsagentur enligt belgisk rätt kvalificeras som internationellt tvingande regler i den mening som avses i artikel 7.2 i Romkonventionen – tolkas så, att de tillåter att internationellt tvingande regler i domstolslandets lag som ger ett mer omfattande skydd än det minimiskydd som föreskrivs i direktiv [86/653] tillämpas på ett avtal, även för det fall det framgår att den lag som i övrigt ska tillämpas på avtalet är lagen i en annan EU-medlemsstat i vilken det minimiskydd som föreskrivs i direktiv 86/653 också har genomförts?”

Prövning av tolkningsfrågan

27 EU-domstolen preciserar inledningsvis att den är behörig att pröva denna begäran om förhandsavgörande angående Romkonventionen enligt första protokollet, som fogats till konventionen, vilket trädde i kraft den 1 augusti 2004. I enlighet med artikel 2 a i protokollet har Hof van Cassatie nämligen möjlighet att begära att EU-domstolen meddelar ett förhandsavgörande angående en fråga som har uppkommit i ett mål som är anhängigt vid Hof van Cassatie och som rör tolkningen av bestämmelserna i Romkonventionen.

28 Även om frågan om behörigheten att ta upp den nationella tvisten till prövning har diskuterats vid de nationella under- och överinstanserna, har den hänskjutande domstolen endast vänt sig till EU-domstolen i frågan angående vilken lag som är tillämplig på avtalet. Den har följaktligen ansett sig vara behörig att avgöra målet med stöd av artikel II.3 i konventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar, som undertecknades i New York den 10 juni 1958. EU-domstolen erinrar härvid om att det enligt fast rättspraxis uteslutande ankommer på den nationella domstolen, vid vilken målet anhängiggjorts och vilken har ansvaret för det rättsliga avgörandet, att mot bakgrund av de särskilda omständigheterna i målet bedöma såväl om ett förhandsavgörande är nödvändigt för att döma i saken som relevansen av de frågor som ställs till EU-domstolen (dom av den 19 juli 2012 i mål C-470/11, Garkalns, punkt 17 och där angiven rättspraxis). EU-domstolen kommer således att besvara tolkningsfrågan utan att föregripa frågan om domstolarnas behörighet.

29 Den hänskjutande domstolen har ställt sin fråga för att få klarhet i huruvida artiklarna 3 och 7.2 i Romkonventionen ska tolkas så, att lagen i en medlemsstat, som ger det i direktiv 86/653 föreskrivna minimiskyddet och som har valts av parterna i ett avtal om handelsagentur, får lämnas utan avseende av den domstol där talan väckts och som är belägen i en annan medlemsstat, till förmån för domstolslandets lag på grundval av tvingande regler i den senare medlemsstatens rättsordning som rör självständiga handelsagenter.

30 Även om den hänskjutande domstolens fråga inte avser ett avtal om försäljning eller köp av varor utan ett agenturavtal avseende sjöfrakt, vilket innebär att direktiv 86/653 inte kan anses direkt reglera den situation som är aktuell i det nationella målet, är det inte desto mindre så att när bestämmelserna i direktivet införlivades med nationell rätt beslutade den belgiska lagstiftaren att behandla dessa två typer av situationer på samma sätt (se, analogt, dom av den 16 mars 2006 i mål C-3/04, Poseidon Chartering, REG 2006, s. I-2505, punkt 17, och av den 28 oktober 2010 i mål C-203/09, Volvo Car Germany, REU 2010, s. I-10721, punkt 26). Såsom har angetts i punkt 24 i förevarande dom är det dessutom så, att även den bulgariska lagstiftaren har beslutat att bestämmelserna i direktivet ska tillämpas på en handelsagent som har behörighet att förhandla om och slutföra affärsuppgörelser, såsom handelsagenten i det nationella målet.

31 Det framgår av fast rättspraxis att när regleringen i nationell lagstiftning av rent inhemska situationer anpassas till den reglering som har valts i unionsrätten, för att bland annat undvika diskriminering eller snedvridning av konkurrensen, föreligger det ett klart intresse av att de bestämmelser eller begrepp som har hämtats från unionsrätten tolkas på ett enhetligt sätt, oberoende av de omständigheter under vilka de ska tillämpas, detta för att i framtiden undvika skilda tolkningar (se, för ett liknande resonemang, dom av den 17 juli 1997 i mål C-28/95, Leur-Bloem, REG 1997, s. I-4161, punkt 32, och domen i det ovannämnda målet Poseidon Chartering, punkt 16 och där angiven rättspraxis).

32 Det är i detta sammanhang som det har ställts en fråga som avser huruvida den hänskjutande domstolen, enligt artikel 7.2 i Romkonventionen, får lämna lagen i en medlemsstat, som har valts av avtalsparterna och genom vilken bindande unionsbestämmelser införlivas, utan avseende till förmån för en annan medlemsstats lag, nämligen domstolslandets lag, som i den rättsordningen kvalificeras som tvingande.

33 Enligt NMB kan det inte anses att lagen om handelsagentur är ”tvingande” i målet vid den hänskjutande domstolen, i den mening som avses i artikel 7.2 i Romkonventionen, eftersom målet rör ett område som omfattas av direktiv 86/653 och eftersom den lag som har valts av parterna faktiskt utgörs av lagen i en av unionens andra medlemsstater som i samma omfattning har införlivat direktivet med sin nationella rättsordning. Enligt NMB utgör principerna om partsautonomin och rättssäkerhet, under sådana omständigheter som dem som är aktuella i det nationella målet, följaktligen hinder för att bulgarisk rätt lämnas utan avseende till förmån för belgisk rätt.

34 Den belgiska regeringen har för sin del hävdat att bestämmelserna i lagen om handelsagentur är tvingande och kan kvalificeras som internationellt tvingande regler. Nämnda regering har i detta hänseende påpekat att lagen, även om den antogs för att införliva direktiv 86/653, har gett begreppet handelsagent en vidare innebörd än den som följer av direktivet. Lagen avser nämligen alla handelsagenter som har behörighet ”att förhandla om och i förekommande fall slutföra affärsuppgörelser”. Den belgiska regeringen har i sitt yttrande även framhållit att handelsagenterna genom samma lag har fått större möjligheter att få ersättning vid uppsägning av avtalet, vilket får till följd att det faktiskt är enligt belgisk lag som målet vid den hänskjutande domstolen ska prövas.

35 Europeiska kommissionen har gjort gällande att en stats ensidiga åberopande av internationellt tvingande regler i vart fall strider mot de principer som Romkonventionen bygger på. Kommissionen har särskilt hänvisat till den grundläggande regeln om företräde för den lag som parterna har avtalat om, när lagen utgörs av lagen i en medlemsstat som har införlivat de tvingande bestämmelser i unionsrätten som är i fråga med sin nationella rättsordning. Medlemsstaterna kan följaktligen inte gå emot denna grundläggande princip genom att systematiskt kvalificera sina nationella regler som tvingande, såvida de inte uttryckligen rör ett betydande intresse.

36 Domstolen har tidigare slagit fast att direktiv 86/653 syftar till att harmonisera medlemsstaternas rättsregler vad gäller rättsförhållandet mellan parterna i avtal om handelsagentur (dom av den 30 april 1998 i mål C-215/97, Bellone, REG 1998, s. I-2191, punkt 10; av den 23 mars 2006 i mål C-465/04, Honyvem Informazioni Commerciali, REG 2006, s. I-2879, punkt 18, och av den 26 mars 2009 i mål C-348/07, Semen, REG 2009, s. I-2341, punkt 14).

37 Av andra skälet i detta direktiv följer nämligen att de harmoniseringsåtgärder som föreskrivs i direktivet bland annat är avsedda att undanröja restriktionerna för att utöva verksamhet som handelsagent, att göra konkurrensvillkoren inom unionen enhetliga och att förbättra skyddet för affärsuppgörelser (dom av den 9 november 2000 i mål C-381/98, Ingmar GB, REG 2000, s. I-9305, punkt 23).

38 Det följer även av fast rättspraxis att bland annat nationella bestämmelser – enligt vilka ett agenturavtals giltighet förutsätter att handelsagenten har skrivits in i ett register för detta ändamål – är av sådant slag att de i hög grad försvårar möjligheterna att ingå och genomföra agenturavtal mellan parter i olika medlemsstater, och de strider följaktligen från denna utgångspunkt mot syftena med direktiv 86/653 (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Bellone, punkt 17).

39 I detta hänseende är artiklarna 17 och 18 i direktivet av avgörande betydelse, eftersom de anger den skyddsnivå som unionslagstiftaren har ansett det vara rimligt att handelsagenter tillförsäkras vid upprättandet av den gemensamma marknaden.

40 Såsom domstolen tidigare har slagit fast är de bestämmelser som för detta ändamål har införts i direktiv 86/653 tvingande. Enligt artikel 17 i direktivet är medlemsstaterna nämligen skyldiga att införa ett system för ersättning till handelsagenten efter det att agenturavtalet har upphört. Denna artikel ger förvisso medlemsstaterna möjlighet att välja mellan ersättning och skadestånd. I artiklarna 17 och 18 i direktivet fastställs emellertid en fast ram inom vilken medlemsstaterna skönsmässigt kan välja metod för att beräkna den ersättning eller det skadestånd som ska utgå. Av artikel 19 i direktivet framgår dessutom att parterna inte får avvika från dessa bestämmelser till men för handelsagenten före avtalstidens utgång (domen i det ovannämnda målet Ingmar, punkt 21).

41 Såvitt avser frågan huruvida en nationell domstol får lämna den lag som har valts av parterna utan avseende till förmån för dess nationella lag som införlivar artiklarna 17 och 18 i direktiv 86/653, finns det anledning att hänföra sig till artikel 7 i Romkonventionen.

42 Det ska erinras om att det i artikel 7 i denna konvention, som har rubriken ”Internationellt tvingande regler”, hänvisas, i punkt 1, till tvingande bestämmelser i lagen i ett annat land, och, i punkt 2, till tvingande regler i domstolslandets lag.

43 Enligt artikel 7.1 i nämnda konvention får således den stat där domstolen är belägen tillämpa tvingande bestämmelser i lagen i ett annat land till vilket situationen har nära anknytning i stället för den lag som är tillämplig på avtalet. Vid bedömningen av om sådana tvingande regler ska tillerkännas verkan ska hänsyn tas till deras art och syfte liksom till följderna av att de tillämpas eller inte tillämpas.

44 Enligt artikel 7.2 i samma konvention får regler i domstolslandets lag tillämpas när de är tvingande, oavsett vilken lag som ska tillämpas på avtalet.

45 Av det föregående följer att den nationella domstolen, enligt artikel 7.1 i Romkonventionen, endast får tillämpa tvingande bestämmelser i lagen i ett annat land under de villkor som uttryckligen anges, medan det i artikel 7.2 inte uttryckligen föreskrivs något särskilt villkor för att tillämpa tvingande regler i domstolslandets lag.

46 Den omständigheten att det är möjligt att hänvisa till förekomsten av internationellt tvingande regler enligt artikel 7.2 i Romkonventionen påverkar emellertid inte medlemsstaternas skyldighet att säkerställa att dessa regler är förenliga med unionsrätten. Av domstolens fasta praxis framgår nämligen att det förhållandet att nationella regler tillhör kategorin internationellt tvingande regler inte medför att fördragets bestämmelser inte ska iakttas beträffande dessa. I annat fall skulle unionsrättens företräde och enhetliga tillämpning äventyras. De skäl som ligger till grund för en sådan nationell lagstiftning kan i unionsrätten endast beaktas såsom utgörande undantag från de friheter som uttryckligen föreskrivs i fördraget och, i förekommande fall, såsom utgörande tvingande skäl av allmänintresse (dom av den 23 november 1999 i de förenade målen C-369/96 och C-376/96, Arblade m.fl., REG 1999, s. I-8453, punkt 31).

47 Domstolen erinrar härvid om att när en medlemsstat kvalificerar nationella bestämmelser som internationellt tvingande regler är det fråga om bestämmelser som ansetts vara så avgörande för skyddet av den politiska, sociala eller ekonomiska ordningen i den berörda medlemsstaten att denna har bedömt att det är nödvändigt att föreskriva att de ska gälla för alla personer som befinner sig inom denna medlemsstats territorium och för alla rättsförhållanden inom denna medlemsstat (domen i de ovannämnda förenade målen Arblade m.fl., punkt 30, och av den 19 juni 2008 i mål C-319/06, kommissionen mot Luxemburg, REG 2008, s. I-4323, punkt 29).

48 Denna tolkning överensstämmer dessutom med lydelsen av artikel 9.1 i Rom I-förordningen, som dock inte är tillämplig i tiden (*ratione temporis*) i målet vid den hänskjutande domstolen. I punkt 1 i denna artikel föreskrivs nämligen att internationellt tvingande regler är regler som ett land anser vara så avgörande för att skydda allmänintressen, till exempel sin politiska, sociala och ekonomiska struktur, att landet kräver att de tillämpas vid alla situationer inom dess tillämpningsområde, oavsett vilken lag som annars ska tillämpas på avtalet enligt den förordningen.

49 För att principen om partsautonomin, som är en av hörnstenarna i Romkonventionen och som även återfinns i Rom I-förordningen, ska kunna tillerkännas full verkan, är det nödvändigt att säkerställa att det val som parterna fritt har träffat i fråga om den lag som ska vara tillämplig på deras avtalsförhållande iakttas, i enlighet med artikel 3.1 i Romkonventionen. Det innebär att det undantag som avser förekomsten av en ”internationellt tvingande regel” i den mening som avses i den berörda medlemsstatens lagstiftning, såsom den som avses i artikel 7.2 i konventionen, ska tolkas restriktivt.

50 Det ankommer således på den hänskjutande domstolen att – vid sin bedömning av huruvida den nationella lag som den avser ska ersätta den lag som uttryckligen valts av avtalsparterna utgör ”internationellt tvingande regler” – ta hänsyn inte bara till den exakta lydelsen av denna lag, utan även till systematiken i och samtliga omständigheter under vilka lagen antogs, för att kunna avgöra om den

är tvingande, om det framgår att den nationella lagstiftaren har antagit lagen för att skydda ett intresse som av den berörda medlemsstaten anses vara väsentligt. Såsom kommissionen har understrukit skulle ett sådant fall kunna bestå i att direktivets införlivande i den stat där domstolen är belägen medför – genom en utvidgning av ett direktivs tillämpningsområde eller genom ett val att i större omfattning utöva det utrymme för skönsmässig bedömning som ges i direktivet – att handelsagenter ges ett större skydd med hänsyn till det särskilda intresse som medlemsstaten tillmäter denna kategori av medborgare.

51 Vid denna bedömning – och för att inte äventyra vare sig den harmoniserande verkan som åsyftas med direktiv 86/653 eller en enhetlig tillämpning av Romkonventionen inom unionen – ska det emellertid beaktas att till skillnad från det avtal som var aktuellt i det ovannämnda målet Ingmar (där det var lagen i ett tredjeland som lämnades utan avseende) så är det i förevarande mål lagen i en annan medlemsstat som har lämnats utan avseende till förmån för domstolslandets lag. Alla som har deltagit i målet vid EU-domstolen anser, precis som den hänskjutande domstolen, att direktiv 86/653 har införlivats korrekt.

52 Mot bakgrund av det anförda ska den fråga som har ställts besvaras enligt följande. Artiklarna 3 och 7.2 i Romkonventionen ska tolkas så, att lagen i en medlemsstat i unionen, som ger det i direktiv 86/653 föreskrivna minimiskyddet och som har valts av parterna i ett avtal om handelsagentur, får lämnas utan avseende av den domstol där talan väckts och som är belägen i en annan medlemsstat, till förmån för domstolslandets lag på grundval av tvingande regler i den senare medlemsstatens rättsordning som rör självständiga handelsagenter, endast om den domstol där talan väckts ingående fastställer att lagstiftaren i den stat där domstolen är belägen vid direktivets införlivande har ansett det vara avgörande att handelsagenter, i den aktuella rättsordningen, ges ett skydd som går längre än det skydd som föreskrivs i nämnda direktiv, varvid hänsyn tas till sådana tvingande reglers art och syfte.

Rättegångskostnader

53 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (tredje avdelningen) följande:

Artiklarna 3 och 7.2 i konventionen om tillämplig lag för avtalsförpliktelser, öppnad för undertecknande i Rom den 19 juni 1980, ska tolkas så, att lagen i en medlemsstat i Europeiska unionen, som ger det i rådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december 1986 om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter föreskrivna minimiskyddet och som har valts av parterna i ett avtal om handelsagentur, får lämnas utan avseende av den domstol där talan väckts och som är belägen i en annan medlemsstat, till förmån för domstolslandets lag på grundval av tvingande regler i den senare medlemsstatens rättsordning som rör självständiga handelsagenter, endast om den domstol där talan väckts ingående fastställer att lagstiftaren i den stat där domstolen är belägen vid direktivets införlivande har ansett det vara avgörande att handelsagenter, i den aktuella rättsordningen, ges ett skydd som går längre än det skydd som föreskrivs i nämnda direktiv, varvid hänsyn tas till sådana tvingande reglers art och syfte.

Underskrifter